

Leeswijzer

De drie Lilia's - Evelio Rosero

Oxfam Novib

ambassadeurs van het zelfdoen.

Evelio Rosero, De drie Lilia's

JAAR VAN UITGAVE	2013
OORSPRONKELIJKE	
TITEL	Los almuerzos
VERTALING	Jos den Bekker
GENRE	Satire ¹ , tendens- of strekkingsroman ² , spookverhaal
ISBN	978 90 445 1920 4
UITGEVER	De Geus i.s.m. Oxfam Novib
AUTEUR LEESWIJZER	Marlene Lunter

Evelio Rosero (1958, Bogotá, Colombia) wordt beschouwd als één van de belangrijkste Colombiaanse schrijvers van deze tijd. Hij studeerde journalistiek. Tijdens zijn lagere en middelbare schooltijd kreeg hij les van priesters, tegen wie hij in zijn volwassen leven nog steeds een grote wrok koesterde en die in zijn werk regelmatig opduiken. In 1979 won hij al een prijs voor een verhaal en in 1984 debuteerde hij met de roman 'Mateo solo' over een kind dat opgesloten zit in een huis.

Zijn verhalen, soms bevolkt met fantastische personages, zijn metaforen van de menselijke feilbaarheid. Terugkerende thema's zijn goed en kwaad, adolescentie, liefde en oorlog. Zijns inziens kan de literatuur de werkelijkheid veranderen. Inmiddels heeft hij veertien nouvelles en romans op zijn naam staan. Daarnaast schreef hij ook poëzie en kinderboeken. In 2006 werd zijn werk onderscheiden met de Colombiaanse Staatsprijs voor Literatuur. Zijn roman 'De vertrapten' (2009) is bekroond met de Tusquets-prijs voor Internationale Literatuur en de Independent Foreign Fiction Prize. Aan het begin van de jaren tachtig vertrok hij naar Europa. Eerst woonde hij in Parijs, daarna in Barcelona. Nu woont hij weer in Bogotá. Hij treedt nauwelijks in de publiciteit. Zijn werk is in meer dan tien Europese talen vertaald. 'De drie Lilia's' is de tweede roman die in het Nederlands verscheen, 'De vertrapten' de eerste. Deze roman gaat over een oude man die zijn verstand verliest als obscure milities zijn dorp aanvallen.

Het verhaal

In de kerk van pater Almida is de acoliet Tancredo belast met de middagmaaltijden die van maandag tot en met donderdag worden geserveerd voor verschillende groepen: prostituees, blinden, zwerfkinderen en bejaarden. Drie weduwen, alledrie luisterend naar de naam Lilia, bereiden deze maaltijden. Ze worden bekostigd dankzij de gulle Don Justiniano. Als deze giften in gevaar komen, raakt Almida in paniek en samen met Celeste Machado, de koster, gaat hij deze donderdag op weg naar Don Justiniano. Daardoor kan hij voor het eerst in veertig jaar de mis van zeven uur niet opdragen. Pater Matamoros vervangt hem en Tancredo zal zijn misdienaar zijn. Door deze verandering volgt een woelige en onrustige nacht waarin allerlei geheimen boven komen.

Structuur, tijd en plaats

De roman is in vier delen verdeeld, die een Romeins getal als aanduiding hebben. De eerste drie delen zijn ongeveer even lang, 42 tot 46 pagina's, het laatste deel is beduidend korter, namelijk 14 pagina's.

De roman is chronologisch verteld en beslaat ongeveer 24 uur. Deel I begint donderdag rond 12 uur en eindigt om 18.40 uur, deel II gaat verder om 18.55 uur en eindigt rond 21 uur, deel III sluit daar op aan en eindigt diep in de nacht. Deel IV begint op vrijdagochtend omstreeks 7 uur en eindigt rond 12 uur. Tijdstippen worden regelmatig letterlijk vermeld. Het verhaal speelt zich af in Bogotá, Colombia. Alle gebeurtenissen vinden plaats in de kerk, de sacristie, de bijgebouwen van de kerk en de tuin.

Perspectief

'De drie Lilia's' kent een auctoriale verteller³ die het verhaal voornamelijk vertelt vanuit het perspectief van Tancredo. Zo nu en dan geeft hij echter ook een blik op de gevoelens en gedachten van de andere personages, bijvoorbeeld: 'De koster vond het pijnlijk' (p.49), 'Almida verkoos hem niet aan te kijken' (p.51) en 'Zij (Sabina) had vertrouwen in hem als hij lachte' (p.85). Een enkele keer kijkt de verteller van bovenaf naar de gebeurtenissen: 'Tot vreugdevolle verrassing van de avondlijke gelovigen bleek het een gezongen mis. Wie had kunnen denken dat...' (p.59).

¹ Half-ernstige, half-humoristische aanval op menselijke dwaasheden of maatschappelijke toestanden.

² De auteur wil iets aantonen, wil bewijzen aanvoeren voor de onjuistheid van een systeem of handelwijze.

³ Een alwetende verteller die boven het verhaal staat. Hij kan alles overzien, zich in elk personage verplaatsen, vooruitwijzingen doen en de lezer rechtstreeks aanspreken.

Schrijfstijl

De roman begint in de tegenwoordige tijd: 'Hij is doodsbang dat hij een beest is', om op pagina 19 over te gaan op de verleden tijd: 'De eerwaarde pater Juan Pablo Almida was niet alleen.'

Rosero's stijl is beeldend en hij gebruikt opvallend veel erg lange zinnen, bijvoorbeeld: 'Maar hij moet uren met het lijk wachten, in hetzelfde lokaal waar ze het middagmaal opdienen, de dode en hij, allebei even stil, ieder in zijn eigen stoel, de enige disgenoten aan die smerige tafel met klikjes, de doodstafel waar de andere bejaarden, ook al was een van hen doodgegaan, gewoon dooraten en op de koop toe de draak staken met de dode, van wiens etensresten ze zich meester hadden gemaakt: – 'Jij hebt er toch niks meer aan' – en wie ze een hoed, een das, een zakdoek of zijn schoenen afhandig hadden gemaakt' (p.11).

Rosero maakt gebruik van:

Katholieke en bijbelse symbolen (intertekstualiteit⁴): zie 'Thematiek, motieven en symbolen'.

Metaforen⁵:

- 'Ze zuchtte, een vlam die zichzelf verteerde, de enige brandende kaars in de mis' (p.85).
- 'Ze waren een eiland onder de gelovigen' (p.61).

Personificatie⁶:

- 'De nacht nestelde zich in de tuin' (p.40).

Vergelijkingen⁷, waarbij het object vaak met een vogel wordt vergeleken of met een ander vliegend dier:

- Pater Matamoros 'bleek werkelijk een rare vogel' (p.56).
- De oude vrouwen leken 'oude zwarte vogels die bij het licht van de straatlantaarns hun vleugels in de eindeloze, glinsterende regenstralen uitsloegen' (p.81-82).
- 'Wanhopig fladderend verdwenen ze in de diepte van de keuken' (p.104).
- 'Hij zag de oude dames van de buurtvereniging als vleermuizen tegen de muren' (p.126).

Woordspelingen:

- 'We hoefden niet meer stad en land af te huilen' (p.88).

(Zwarte) humor:

- 'Alle dagen is er mis, het Woord Gods, maar doordeweeks is het elke middag een hel op de pastorie' (p.9). Een paar pagina's verder is er sprake van 'de hemel van de pastorie' (p.14).
- Zie ook de geciteerde lange zin hierboven.

Personages

Tancredo komt in elke scène voor. Hij is jong, waarschijnlijk begin twintig. Hij is een acoliet. Hij heeft een bochel, een groot hoofd, een rijzige gestalte en is buitengewoon gespierd. Hij kent verschillende angsten (zie: 'Thematiek'). Almida noemt hem zijn rechterhand.

Zijn dag bestaat uit het goed laten verlopen van de maaltijden en samen studeren met Almida. 's Nachts bezoekt hij Sabina, maar hij heeft besloten daarmee op te houden.

Hij heeft een afwachtende, weinig doortastende persoonlijkheid. Er huist een grote woede in hem.

De drie Lilia's worden in het begin als gedienschtig en angstig geïntroduceerd (p.17), maar later ontpoppen ze zich als wraakzuchtige, angstaanjagende heksen. Ze opereren als een drie-eenheid en zijn moeilijk van elkaar te onderscheiden: 'Niemand wist wie de oudste was. [...] Ze hadden met de jaren dezelfde gewoonten en gebaren aangenomen' (p.75). Almida noemt ze 'godvruchtige vrouwen' en 'nederige en toegewijde kokkinnen' (p.52). Ze zijn op de hoogte van alles wat er binnen de pastorie gebeurt en weten altijd waar Tancredo is. Ze vertellen hun geschiedenis aan Matamoros en doen hun beklag erover dat ze zo hard moeten werken en dat Almida hen niet meer ziet staan.

Pater Juan Pablo Almida is het hoofd van de kerk. Hij is zestig jaar, maar ziet eruit als vijftig. Hij is een krachtige, gezonde man. Hij doet zich voor als een barmhartige, godsvruchtige man, maar intussen beduvelt hij de kerk. Celeste Machado, de koster (60 jaar), is acoliet en misdienaar. Hij organiseert alle plechtigheden en missen. Hij gaat altijd in het zwart gekleed. Hij wordt als een 'schimmige man' beschreven, 'tamelijk doof' en 'even stom en duister' (p.19). Hij haat Tancredo en is een handlangster van Almida.

Sabina is het petekind van de koster. Zij doet administratieve klusjes voor de kerk. Ze is jong, waarschijnlijk nog geen twintig, en ze is blond en bleek. Ze is een zinnelijke vrouw die initiatieven neemt. Volgens Tancredo is 'in elkaars armen rollebollen [...] het enige wat Sabina dreef' (p.115). Nu Tancredo 's nachts niet meer bij haar komt, is ze wanhopig en boos. Ze draagt een blauwe hoofddoek als invitatie voor hem. Na de seksuele daad is ze in het grijs gekleed. De koster noemt Don Justiniano een 'rechtschapen man' (p.44).

⁴ Het verwijzen naar of aanhalen van een andere tekst.

⁵ Een vorm van beeldspraak, waarbij het object onmiddellijk de naam krijgt van een ander object, op grond van overeenkomst.

⁶ Een begrip of voorwerp wordt als een persoon voorgesteld.

⁷ Het vervangen of vergelijken van woorden op grond van overeenkomst.

Hij is de voornaamste geldschietster en woont elke zondag de mis bij. Sabina en Tancredo zien iets duisters en gewelddadigs in hem.

Pater San José Matamoros del Palacio vervangt Almida.

Hij is van onbestemde leeftijd, mager en aan de drank.

Hij gaat in het zwart gekleed zonder witte boord en draagt een amateuristisch gerepareerde bril. Tijdens de mis zingt hij zelf met een stem die uit de hemel lijkt te komen (p.59), zijn teksten zijn bij elkaar geraapt, hij valt in slaap als Tancredo het Evangelie leest en hij heeft zo erg dat hij de kelk niet vast kan houden. Maar hij betovert de gelovigen met zijn charisma, zelfs voorbijgangers blijven staan luisteren. Hij is degene die die nacht alle geheimen aan het licht brengt: '... zijn priemende arendsogen onderzoekend, al de dagen van hun leven oprakelend, alles aan het licht brengend' (p.71).

Zeven of negen oude weduwen blijven na de mis achter in de kerk. Ze aanbidden pater Matamoros. Ze duiken ook op als de Lilia's de katten verdrinken.

Thematiek, motieven en symbolen

'De drie Lilia's' is een aanklacht tegen de katholieke kerk. De geestelijken die erin voorkomen, drinken (Matamoros), misbruiken vrouwen, zijn gierig en houden het geld voor zichzelf maar doen zich als barmhartig voor (Almida en de koster).

Naast motieven als aan het licht komende geheimen, alcoholmisbruik, geweld, dood, geloof, barmhartigheid, huichelachtigheid en seksueel misbruik, spelen ook katholieke motieven als schuld en berouw een rol, bijvoorbeeld: 'Hij (Tancredo) kreeg haast tranen in zijn ogen van berouw' (p. 145).

Daarnaast is er sprake van passie (Sabina en Tancredo) en angst, eenzaamheid en woede bij bijna alle personages. Enkele voorbeelden:

- 'Haar ogen (een Lilia) schitteren, van angst lijkt het' (p.17).
- 'Of was hij (Almida) bang voor ze (de Lilia's)?' (p.76)
- 'Jaren geleden hadden ze (Tancredo en Sabina) daar ook gezeten, [...] kinderen die speelden met het genot van de angst' (p.85).
- Tancredo is bang een (eenzaam) beest te zijn of nog erger: 'graag een beest wilde zijn' (p.22). Hij is bang dat zijn onderdrukte woede hem in een beest zal veranderen, en dat hij de bejaarden zal verscheuren (p.14), dat hij de meubels omver zal trappen en Sabina's kleren zal verscheuren (p.22).
- Pater Almida is bang de bijstand van don Justiniano te verliezen.

De roman wemelt van de katholieke symbolen:

- Sabina draagt een blauwe hoofddoek als ze wil dat Tancredo 's nachts bij haar komt. De blauwe hoofddoek verwijst naar geestelijkheid en naar de Maagd Maria en geeft daarmee aan dat Sabina het niet zo nauw neemt met de katholieke geboden zoals ook de drie Lilia's opmerken.
- Regelmatig wordt er naar het lichaam van Sabina verwezen, dat zich bijvoorbeeld uitstrekt op de kisten met geld. Het doet denken aan het lichaam van Christus, waarmee Sabina als een slachtoffer wordt neergezet.
- Het vuur verwijst naar de heilige Geest, het verlicht en verwarmt, maar brengt ook treurnis en dood.
- Het bijbelse boek Johannes (p.94): Matamoros vergelijkt de drie Lilia's met Samaritaanse vrouwen.
- Tancredo en Sabina zijn een 'herrezen Adam en Eva', uit het paradijs verdreven (p.140).
- Engelen verwijzen naar de dood: '... zodat ze (Almida en de koster) slapen als engeltjes. [...] Zodat ze slapen, alleen maar slapen' (p.131).
- De weduwen noemen doña Cecilia (p.80), zij zou gelukkig zijn geweest met de gezongen mis. De heilige Cecilia was een Romeinse martelares en heilige binnen de Rooms-katholieke kerk, patrones van de muziek.
- De weduwen zijn met zeven of negen. Zeven is een vernietigend getal in de bijbel, negen (als macht van het getal drie, van de heilige drievuldigheid) een goddelijk getal. Zijn de weduwen door de duivel gezonden of door God?

Genre

De roman is een satire en tendensroman, maar heeft ook allerlei karakteristieken van een middeleeuws spookverhaal:

- De plaats van handeling met allerlei donkere kamertjes en nissen.
- Het tijdstip: de avond en nacht.
- Noodweer, uitvallende elektriciteit en biechten bij kaarslicht.
- Personages duiken uit het niets op: 'Tancredo noch de pater wist waar Sabina vandaan gekomen was. Het leek wel of ze [...] was verschenen' (p.69) en: 'Opnieuw joeg de stem van een Lilia hem de koude rillingen over het lijf' (p.132).
- De oude weduwen verschuilen zich onbeweeglijk en zitten als 'vleermuizen tegen de muren [...] geplet' (p.126)
- De oude weduwen zijn misschien een 'verschijning' (p.131)
- De Lilia's verdrinken katten.
- Almida en de koster lijken 'doorschijnende spoken' (p.129).

Titelverklaring en motto's

Het boek heet naar de drie oude weduwen die in de kerk voor de maaltijden zorgen.

Er is een motto van César Vallejo (Peruaans dichter en schrijver, 1892-1938): '... aan deze zijde van Gods hoofd, / in de valse nek van het beest, / in de muil van de ziel'.

Discussiepunten

- Welke gevoelens maakt het verhaal bij u los?
- Probeer een plattegrond van de kerk en de bijgebouwen te tekenen. Welk personage hoort waar thuis? Waarom?
- Wie is volgens u het hoofdpersoon en waarom?
- Welke personages hebben een rond karakter⁸ en welke een plat⁹?
- Welke ontwikkeling maken/maakt de/het ronde karakter(s) door?
- Welk personage heeft uw sympathie en waarom?
- Tancredo is bang dat hij een beest is. Vindt u zijn angst terecht?
- Is er een ander personage dat volgens u beestachtiger is dan Tancredo? Wie? Waarom?
- Wat betekent de komst van pater Matamoros voor de drie Lilia's, voor Tancredo en voor Sabina?
- Tancredo zegt dat zijn haat groeit (p.48). Welke haat bedoelt hij?
- Waarom wil Tancredo Sabina wurgen na haar verhaal (p.117)? Begrijpt u hem?
- Hoe reageert Matamoros op Tancredo's bekentenis en wat vindt u van zijn reactie?
- Waarom wil Sabina dat Matamoros weggaat?
- Kunt u de drie Lilia's als schikgodinnen¹⁰ beschouwen? Welke argumenten hebt u?
- Welke gevoelens hebben zij voor pater Almida?
- Waarom wil Sabina er met Tancredo vandoor en waarom wil hij er niet op ingaan?
- Welke symbolische rol hebben de zeven of negen weduwen?
- Waarom zou de roman overgaan van de tegenwoordige op de verleden tijd (zie: 'Stijl')?
- Welke vogels hebt u nog meer ontdekt dan degene die bij 'Stijl' worden genoemd? Welke symbolische betekenis kunt u aan dit dier toekennen?
- Volgens Almida is de ouderdom 'Gods ultieme beproeving' (p.14). Hoe denkt u hierover?
- Op welke manier komt het motief 'woede' voor in de roman?
- Welke rol spelen de katten?
- Door wie zijn Pater Almida en Celeste Machado vergiftigd volgens u? Kunt u dat beargumenteren?
- Op welke manier is het motto toepasbaar op de roman?
- Past de roman binnen de drie Aristotelische eenheden¹¹? Zo ja, wat is dan de hoofdverwikkeling volgens u? Zo nee, waarom niet?
- Waarom heet het boek naar de drie weduwen?
- In het Spaans heet de roman 'Los almuerzos', dat 'De maaltijden' betekent. Kunt u uitleggen welke titel u het meest passend vindt?

⁸ Round character = rond karakter: dit personage heeft verschillende karaktertrekken, komt geleidelijk uit de verf en maakt een ontwikkeling door.

⁹ Flat character = plat karakter: dit karakter wordt in één keer gepresenteerd, heeft geen diepgang en maakt geen ontwikkeling door.

¹⁰ Schikgodin: godin die over leven en sterven van de mensen beschikt.

¹¹ Aristotelische eenheden: eenheid van tijd (24 uur), plaats (één plaats van handeling) en handeling (één hoofdverwikkeling).